

Klee en Cobra.

Het begint als kind

28 januari t/m 22 april 2012

Vooraf - voor de leerkracht

De tentoonstelling

Het indrukwekkende oeuvre van Paul Klee (1879-1940) getuigt van een ongekende experimenteerdrang. In 1948 maakte Nederland voor het eerst kennis met zijn werk. In het Stedelijk Museum Amsterdam vond toen een tentoonstelling van het werk van de Zwitserse kunstenaar plaats, die legendarisch is geworden. Publiek en pers raakten betoverd door de 'wereld van Klee'. Tegenwoordig is het werk van de moderne meester in Nederland zelden te zien. Deze omvangrijke tentoonstelling in het Cobra Museum brengt daar verandering in.

'Klee en Cobra. Het begint als kind' toont de wederzijdse fascinatie van Paul Klee en van Cobra kunstenaars voor de wondere verbeeldingswereld van het kind. Er zijn 130 topstukken van Paul Klee en ongeveer 120 hoogtepunten van Cobra kunstenaars, met onder meer werk van Karel Appel, Constant, Corneille, Eugène Brands, Asger Jorn en Pierre Alechinsky, bijeengebracht uit internationale collecties.

De tentoonstelling laat de overeenkomsten en de verschillen zien tussen Klee en Cobra. Zowel in hun werkwijzen als in de opvattingen van de kunstenaars over de rol en de betekenis van het kind. Er staan vijf thema's centraal: verbeelding van het kind, fantasiedieren, acrobatiek, maskers, agressie.

De bezoeker van de tentoonstelling ervaart hoe Paul Klee en de generatie van de naoorlogse Cobra kunstenaars de belevingswereld van kinderen vertaalden in een radicaal nieuwe kunst, die tot op de dag van vandaag kleurrijk, expressief, spontaan, rauw en puur is.

Lesmateriaal

Dit lesmateriaal wordt u digitaal aangeboden. De bedoeling is dat u het lespakket deel 1 voor elk kind uitprint. Het zijn maximaal 8 bladen per leerling. De werkbladen zijn in het lesmateriaal verwerkt. Printen in kleur heeft de voorkeur, zwartwit kan ook.

Als u een digibord heeft is het mooi om het digitale document daarop ook groot klassikaal te presenteren, maar met het uitgeprinte lespakket is dat niet perseer noodzakelijk.

Het lesprogramma bestaat uit drie delen:

Deel 1: 'Opnieuw beginnen', een klassikale les op school

Lesbenodigheden:

- voor elke leerling een uitgeprinte versie van het eerste lesdeel
- teken- en/of schildermateriaal
- voor groep 1-2 vooraf uitgeknipte mozaiekvormen, voorbeelden op pagina 4 van deel 1

Deel 2: Bezoek aan de tentoonstelling 'Klee en Cobra. Het begint als kind'

Lesbenodigheden:

- voor de leerkracht de uitgeprinte les 2, met plattegrond en de te bespreken werken

Deel 3: Afsluitende creatieve opdracht op school

Lesbenodigheden:

- teken- en/of schildermateriaal

Plan het museumbezoek tijdig!

Met de inhoud van deel 2 kunt u het bezoek van uw groep gemakkelijk zelf begeleiden. U betaalt dan alleen de entreekosten van 3 euro per kind. De leerkracht en de andere begeleiders (voor het toezicht is 1 begeleider op 5 tot 6 kinderen nodig) kunnen gratis naar binnen. De maximale omvang per groep is 23 kinderen.

Als u liever hebt dat het bezoek wordt begeleid door een ingewerkte museumdocent dan zijn de kosten daarvan 50 euro per rondleider (per groep, bij een bezoek van een uur).

Omdat we voor de tentoonstelling veel belangstellenden verwachten, vragen wij u om uw museumbezoek - ook als u dit zelf begeleidt - bijtijds met onze coördinator in te plannen.

Coördinator rondleiding/bezoek:

T. 020 5475031 (ma t/m vr 9.00 - 17.00 uur)
E. activiteiten@cobra-museum.nl

De indeling

De tentoonstelling vindt plaats in de grote zaal op de 1e verdieping. Rond de patio is een soort promenade gemaakt waar het hoofdthema van de expositie wordt geïntroduceerd met kunstwerken, teksten, foto's, documentjes. Daar is ook de hoofdtekst te vinden. Vanuit deze promenade zijn er ingangen naar de vijf zones met de vijf thema's. In het midden van elke zone hangt het werk van Paul Klee en aan de wanden de Cobra werken. In elke zone hangt een toelichtende thematekst. Alle kunstwerken zijn voorzien van bijschriften (naam kunstenaar, titel, techniek, eigenaar).

Het prentenkabinet is ingericht als informatiepunt met een zitje. Daar zijn o.a. de biografieën van Paul Klee en van de Cobra beweging te vinden, en naslagwerk.

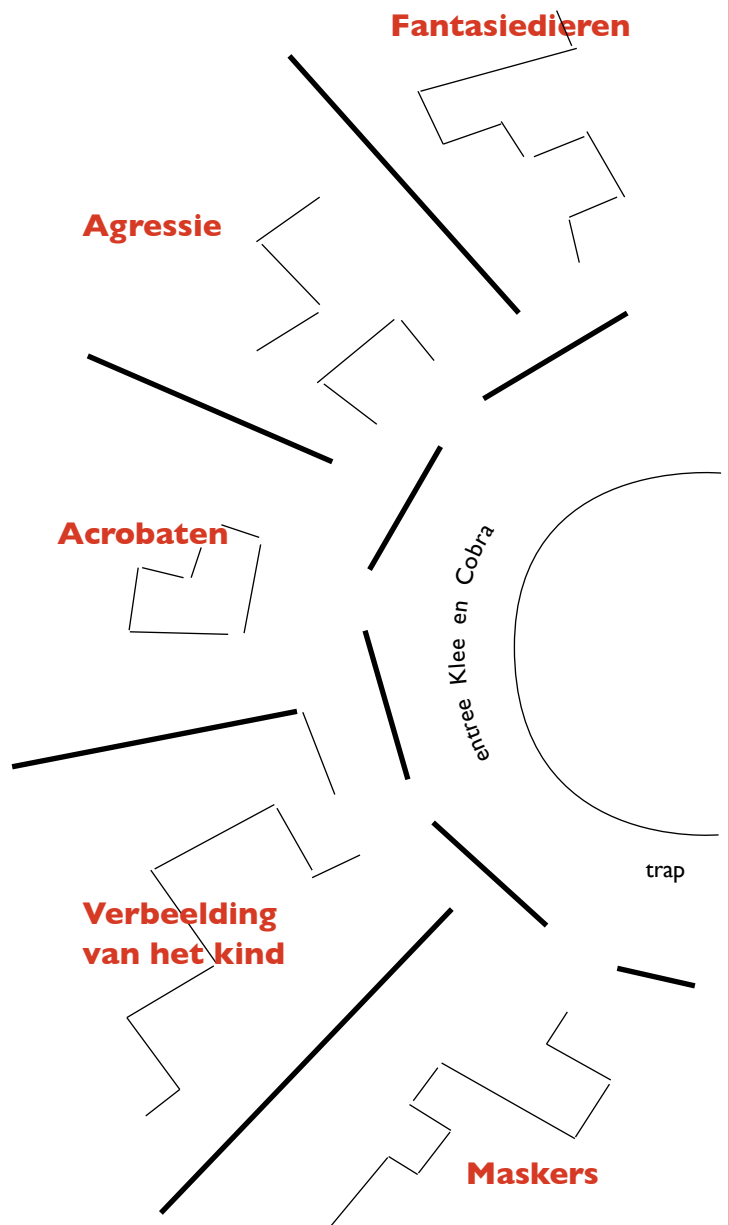
De tentoonstellingsruimten zijn verduisterd, vanwege de gevoeligheid van de zeer waardevolle kunst.

Kinderen en de tentoonstelling

Het zal een feest zijn om de Klee en Cobra tentoonstelling met kinderen te bezoeken. Aan scholen wordt dit lesmateriaal aangeboden. Voor kinderen die individueel met hun begeleiders naar het museum komen is er een werkkrant beschikbaar (zolang de voorraad strekt). Zie voor overige activiteiten: www.cobra-museum.nl

Let op: Vanwege de verduisterde tentoonstelling en de waardevolle kunst kunnen kinderen in de expositie op de eerste verdieping niet met creatieve materialen terecht. De kunst bekijken en samen bespreken kan wel. Tijdens schoolbezoeken biedt het museum elders in het museum tekenmateriaal aan voor een korte opdracht.

plattegrond tentoonstelling

Paul Klee (1879 – 1940)

Toen Paul Klee in 1940 op zestigjarige leeftijd overleed werd zijn dood wereldwijd als een groot verlies betreurd. Zijn roem was tijdens zijn leven enorm gegroeid door de grote tentoonstellingen die van zijn werk in Europa en in Amerika hadden plaatsgevonden. Zijn werk wordt gerekend tot de belangrijkste kunst van de 20ste eeuw. Zijn kunst beïnvloedde de Cobra kunstenaars en werkt nog steeds door in de hedendaagse beeldende kunst.

Paul Klee keek naar kinderen met de ogen van een schilder. Hij verdiepte zich in de kijk van kinderen op de wereld en stapte hun dromen binnen. Klee's werk gaat zowel over hun manier van denken als over hun drang tot spelen en bewegen, en hun zelfvertrouwen op dat gebied. Maar ook over hun ernst, nieuwsgierigheid en terughoudendheid. In zijn werken trachtte Klee een verband te leggen met het innerlijk van het kind en verkende hij de wijze waarop dit in een schilderij of tekening tot uitdrukking kan worden gebracht. Paul Klee's bestudering van kindertekeningen hing nauw samen met de herontdekking van zijn eigen kindertekeningen, die hij in 1902 op 23-jarige leeftijd terugvond, en met de geboorte van zijn zoon Felix, vijf jaar later. Wat hij in zijn eigen kindertekeningen ziet, is precies de natuurlijke, authentieke expressie en directheid die hij zoekt.

Klee en Cobra. Het begint als kind

Klee en Cobra. Het begint als kind onderzoekt de relatie tussen Paul Klee en de internationale Cobra groep. Dat verband is misschien niet meteen duidelijk door een verschil in tijd en temperament. Enerzijds is er de gevoelige, licht ironische en bedachtzame Paul Klee (1879-1940). Anderzijds Cobra (1948-1951), de naoorlogse beweging van experimentele kunstenaars met een radicaal vernieuwende kunst die vrij en spontaan is. Maar er zijn verrassend veel raakvlakken.

Klee en Cobra

Voor Asger Jorn, Carl-Henning Pedersen, Karel Appel, Constant, Corneille, Eugène Brands en anderen wijst Klee na de oorlog de weg voorwaarts. Vanaf de jaren dertig komen de Cobra kunstenaars Klee's werk tegen in publicaties. In die tijd vinden ook zijn eerste internationale tentoonstellingen plaats. Nederland maakt in 1948 op grote schaal kennis met het werk van Paul Klee. Acht jaar na zijn dood toont het Stedelijk Museum Amsterdam een expositie met ruim 300 werken. Pers en publiek raken betoverd door 'de wereld van Klee'. Onder hen de jonge leden van de Experimentele Groep in Holland, die later zullen overstappen naar Cobra.

Klee en 'Kunst en kind'

In 1948, hetzelfde jaar van de Klee tentoonstelling, wijdt museumdirecteur Willem Sandberg een omvangrijke presentatie aan de kindertekening: Kunst en Kind. Sandberg's interesse in het creatieve potentieel van kinderen sluit aan bij de belangstelling die in moderne kunstkringen bestaat voor een veelzijdig 'primitivisme'. De ontdekking van uitingen van kinderen en van andere 'ongevormden', zoals makers van niet-westerse kunst, opent de deur naar nieuwe uitdrukkingmogelijkheden. Het kind en de kindertijd biedt Klee en tijdgenoten (Pablo Picasso, Wassily Kandinsky, Joan Miró) de mogelijkheid zich te bevrijden van artistieke conventies en tradities.

Cobra en het kind

De expressie van kinderen is een belangrijke bron van inspiratie voor Paul Klee en voor Cobra. Cobra ontstaat acht jaar na de dood van Klee vanuit een protest tegen de heersende orde. In navolging van de moderne meester leidt hun ontdekking van de kindertekening tot de bevrijding van creativiteit. Het kind markeert voor de Deense, Belgische en Nederlandse Cobra kunstenaars een nieuwe koers. Maar wel tegen een geheel andere historische achtergrond. Waar het kind voor Klee de weg is tot het krijgen van inzicht in de eigen artistieke ontwikkeling, heeft het kind voor Cobra vooral een collectieve en politieke dimensie.

De fascinatie die Klee en Cobra delen voor de oerkracht om kunst te creëren, manifesteert zich in verrassende parallellen en raakvlakken. Met vergelijkingen en contrasten belicht deze tentoonstelling vijf thema's – maskers, verbeelding van het kind, acrobatiek, agressie en fantasiedieren – die kenmerkend zijn voor zowel Paul Klee als de Cobra kunstenaars.

Wilt u meer weten over Cobra? Bezoek www.krskrcobra.nl

'Klee en Cobra' kwam tot stand in samenwerking met het Zentrum Paul Klee in Bern en het Louisiana Museum of Modern Art in Humlebaek

Creatief leren op school?

Auteur: Ad Dudink, ontwikkelingspsycholoog

Bij creatieve schoolvakken denk je als doorsnee ouder eerder aan muziek en tekenen dan aan taal en rekenen. Expressievakken verbind je niet met de vaardigheden van de citotoetsen. Elke leerkracht weet dat een opstel van een kind moeilijker te beoordelen is dan een dictee. Een creatief opstel is een uitdrukking van emoties en verbeelding. Je fantasie in woorden en zinnen weergeven is meestal geen eenvoudige opgave. Creatief bezig zijn doet een beroep op improvisatie. Het Latijnse woord is *improvisus* en betekent letterlijk “onvoorzien”. Wie improviseert weet dus nog niet wat de uitkomst is. Een typerende uitspraak van Paul Klee onderschrijft dit: Kunst geeft niet het zichtbare weer, maar maakt zichtbaar. De uitkomsten van dit creatieve proces zijn dikwijls verrassend maar ook Klee geeft toe dat niet elke tekening een schouderklop verdient. Kinderen die creatief leren zijn bezig met een ontdekkingsproces. Hoe dit precies verloopt is niet eenvoudig vast te stellen. De verschillen tussen de creatieve kinderen komen pas tot uitdrukking in het zichtbare gedrag. Bij een discussie over creatief leren op school kunnen de volgende vragen aan de orde komen.

Creativiteit wordt gewoonlijk verklaard vanuit vier invalshoeken: Welke?

Wie, waar, wat, en hoe zijn de bekende beginvragen in de studies over creativiteit. Wie, verwijst naar de eigenschappen van de creatieve persoon. Waar, gaat over de rol van omgevingsfactoren. Wat, duidt op de kenmerken van het eindproduct. Hoe, probeert het verloop van het creatieve proces in kaart te brengen. Dat de leeromgeving van het kind een belangrijke factor is voor de creatieve ontwikkeling is een bekend gegeven. Maar met welke condities schep je in school een blijvende nieuwsgierigheid? Zorgen voor een creatieve uitdaging in de groep is geen routineklus.

Wat is het grootste misverstand?

Het grootste misverstand waar onderzoekers op het gebied van creativiteit voortdurend op hameren is de aanname dat creatief talent genetisch bepaald is en slechts voor een enkeling is weggelegd. Je bent creatief of je bent het niet. Vergeet het. Iedereen is creatief. Helaas krijgt niet iedereen gelijke kansen om de eigen creativiteit te ontplooien.

Oefening baart kunst?

Klopt. Wie uitblinkt op een bepaald gebied, heeft langer en specifiek ge oefend. Oefening betekent dan niet stomweg herhalen maar bezig zijn met een zoektocht naar verbetering en beheersing. Gemotiveerd werken met plezier leidt tot expertise op tal van vaardigheden. Zonder doelgerichte oefening is er geen creatief talent.

Niet de school maar de leerkracht?

Creatieve grootmeesters in de wereld van kunst en wetenschap verwijzen zelden naar de invloed van hun opleiding. Wel noemen ze leerkrachten die volgens hen een belangrijke stimulans zijn geweest. Dus: Creatief voorbeeld, doet creatief volgen! Recent onderzoek in het voortgezet onderwijs laat zien dat leerlingen die uitblinken in tekenen of poëzie een stimulerend voorbeeld kunnen zijn voor hun klasgenoten. Door hun leeftijd is de navolging mogelijk minder moeilijk dan de voorbeelden van volwassen kunstenaars.

Zijn kleuters creatiever dan achtste groeppers?

Ogenscheinlijk wel. Kinderspel op jonge leeftijd is vaak verrassend creatief. In de middenbouw en de bovenbouw is het spelkarakter van de uitingen minder zichtbaar. De oudere leerling is veel meer antwoord gericht bezig. Wat is juist wat is onjuist? Het creatieve brein van de kleuter zal zich blijvend ontwikkelen als er regelmatig kansen zijn om te dagdromen en vrij te associëren. Even met je ogen dicht je fantasie de vrije loop laten, is een oefening die volgens breinskundigen creatieve sporen nalaat.

Expressievakken en open spelregels?

“Wat zou er kunnen gebeuren als ...” is een open vraag met zeer verschillende antwoordmogelijkheden. Sommige antwoorden zijn origineler en zinvoller. Creatieve opdrachten doen niet alleen een beroep op de hoeveelheid antwoorden maar ook op de flexibiliteit. Het is een kunst om zeer verschillende oplossingen te bedenken. Uitdagende opdrachten geven die de verbeelding van het kind prikkelen is de grote kunst van het lesgeven. Jammer dat de onderwijsinspectie in haar oordeel over de beste scholen van Nederland (bijna) geen rekening houdt met de creatieve vorming van leerlingen.

Tenslotte mijn belangrijkste boodschap:

Ook creatief gedrag kun je op school leren. En, je hebt daar veel aan.